

KIRJALLISUUTTA

Ikuisia kysymyksiä

Gudiksen, Jens (ym.) Tieto, tarpeet ja tiedon välittäminen.

Tampere, 1986. 38 s. (UDK ry:n tieteellinen julkaisusarja, ISSN 0357-0827; 14).
ISBN 951-9482-1

Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan opiskelijoiden ainejärjestö UDK ry on viiden vuoden tauon jälkeen herättänyt henkiin tieteellisen julkaisusarjansa. Sarjan uusi tulokas koostuu kolmesta artikkelista, jotka ovat ilmentyneet tanskalaisen Biblioteksarbejde -lehden aineiston valintaa käsitelleessä teemanumerossa (2/1979).

Ensimmäinen artikkeli, *Jens Gudiksenin Tarvekäsitukset* tarkastelee millaisina eri tieteenteoreettisten suuntausten ihmis- ja tarvekäsitukset esiintyvät psykologiassa. Gudiksen toteaa ottaneensa esimerkit psykologiasta, koska perusuontoiset teoriat tarpeen käsitteestä ovat syntyneet juuri psykologiassa, vaikkakin myös muut humanistiset ja yhteiskuntatieteet, kirjastotiede ja informatiikka mukaan luettuna, tutkivat tarpeita.

Gudiksen tukeutuu esityksessään Jürgen Habermasin tekemään tieteiden jakoon empiiris-analyttisiin tieteisiin, joiden tiedon intressi on luonnon ja yhteiskunnan prosessien tekninen hallinta, historiallis-hermeneuttisiin tieteisiin, jotka haluavat ymmärtää ympäröivää maailmaa tulkitsemalla sitä ja joiden kiinnostuksen kohteena — Gudiksenin tulkinnan mukaan — on tasapaino ja sosiaalinen järjestys yhteiskunnan jäsenten keskuudessa ja kolmanneksi kriittisiin (yhteiskunta)tieteisiin, joiden tavoitteena on vapautuminen ihmisen aikaansaamista voimista, jotka näyttäytyvät sellaisina kuin ne olivat luonnon aikaansaamia.

Gudiksen tarkastelee näihin »luokkiin» sijoituvia psykologian ihmis- ja tarvekäsitteitä ja antaa lopuksi joitakin esimerkkejä siitä, miten erilaiset ihmis- ja tarvekäsitteet heijastuvat kirjastoaineiston valinnassa ja välityksen tavoissa ja niihin liittyvässä tutkimuksessa: Jos oletetaan ihmisen oman olemuksen määrävän hänen tarpeensa, kohdistuu kirjastotutkimuksen mielenkiinto vuoropuheluun kirjastonhoitajan ja lainaajan välillä ja keskeiseksi tutkimuksessa muodostuvat kysymystekniset ongelmanasettelut: miten lainaaja saadaan ilmaisemaan tarpeensa. Tämän Gudiksen katsoo ilmaisevan teknistä tiedonintressiä. Sen sijaan tutkimus (ja kirjastokäytäntö), joka näkee aineiston välityksellä voitavan myös synnyttää tiedontarpeita, ei vain tyydyttää tarpeita, on sukea emansipatoriselle tiedonintressille.

Toinen artikkeli on *Niels Ole Porsin Essee käyttäjätutkimuksista ja yhteiskunnallista informaatiota koskevista tutkimuksista*. Essee käsittelee aluetta, jota meillä kutsuttaisiin kansalaisten tiedontarvetutkimukseksi. Essee ei ole, kuten kirjoittaja huomauttaa, analyysi tiedontarvetutkimuksen tieteellistä ja ideologisista lähtökohdista, vaan joidenkin puolien tematisointia, josta tuleva analyysi voisi lähteä.

Pors näkee kansalaisten tiedontarvetutkimuksen tähtäävän viime kädessä sosiaalisen järjestyksen ylläpitämiseen: tutkimus tuo kyllä esiin yhteiskunnallisia epäkohtia, tiedollista epätasa-arvoisuutta, mutta ratkaisuksi nähdään valtion toi-

menpiteet. Tällainen tutkimus siis tuottaa tietoa siitä, miten valtio voi parantaa omaa toimintakykyään, sen sijaan että se lähtisi kansalaisten toimintakyvyn kehittämisen intressistä — jälkimmäisenkaltainen tutkimus saattaisi uhata yhteiskunnallista järjestystä.

Sekä Gudiksenin että Porsin artikkelit ovat kiinnostavia, mutta eivät kovin todistusvoimaisia. Niissä ei esitellä tai analysoida yhtään tiedontarvetutkimusta konkreettisesti eikä kirjallisuusviitteissä ole yhtäkään tiedontarvetutkimuksen nimekkää. Kriitiikin kohde ja osuvuus jäävät lukijalle epäselviksi.¹ Tämä ei vielä todista sitä, että kirjoittajat olisivat väärässä, mutta oikeassa tai väärässä olemista lukija ei pysty tekstin perusteella tarkistamaan.

Jos kaksi ensimmäistä artikkelia ovat teoriakriittisiä, voi kolmatta luonnehtia kirjastokäytännön kritiikiksi. Kolmas artikkeli (*Tove Franzen & Lis Moller & Bent Stenbakken & Jens Thorhaug: Polttouhreista opittua — joukkotiedotusvälineet, ajankohtaisuus ja kirjasto*) on Aalborgin kirjastokoulun opiskelijoiden ja heidän opettajansa pienimuotoinen tutkimus siitä, miten kirjastot reagoivat fasismia käsittelevän Polttouhrit -tv-sarjan herättämiin tiedontarpeisiin: järjestivätkö ne näyttelyitä, laativatko kirjastot omia, Tanskan Kirjastopalvelun laatimaa kirjallisuusluetteloa syventäviä lueteloita, ottivatko kirjastot toisen näkökulman fasismiin kuin tv-sarja jne. Johtopäätöksensä tekijät toteavat, että tietyssä määrin kirjastot tekevät korjaavaa informaatiotyötä, mutta harvoin siihen on riittävästi resursseja.

Artikkeleita — erityisesti kahta ensimmäistä — voi kritiikoida ylimalkaisuudesta ja luonnosmaisuudesta, mutta kaikenkaikkiaan artikkelikokoelma on herätteellinen: se herättää kysymään, mitä varten, millaisin päämäärin tutkimusta tehdään, mikä on kirjastotyön tarkoitus.

Tiedontarvetutkimukset ovat vakiintuneet yhdeksi kirjastotutkimuksen »lajityypiksi» ja sen vuoksi tämän tutkimuksen ja siihen liittyvän kirjastotyön lähtökohtien kritiikki on jatkuvasti ajankohtaista. Näiden artikkelien kysymyksenasettelut — »teknisen rationaliteetin» kritiikki — nousevat esille, kun aletaan entistä terävämmiin kysyä, mitä se informaatioyhteiskunta oikein on², millaisia ja kenen tiedontarpeita kirjastokäytäntö ja laajeneva tekninen kapasiteetti on sitoutunut palvelemaan, missä määrin tutkimus palvelee »teknistä rationaliteettia» ja missä määrin se täyttää kriittistä tehtäväänsä (tarkoitaa tutkimustoimintaa kokonaisuudessaan, en yksittäistä tutkimusta), mikä on tutkimuksen ja kirjastokäytännön taustalla oleva ihmis- ja yhteiskuntakuva. Nämä ovat ikuisia kysymyksiä, joihin ei ehkä vastausta löydy, mutta joita on kuitenkin jatkuvasti kysyttävä.

Maija Jussilainen

Viitteet:

¹ Julkaisun julkistamistilaisuudessa 17. 4. 1986 Kalervo Järvelin kertoi kirjoittajien olevan Aalborgin kirjastokoulusta ja kritiikin kohdistuvan ensisijassa Kööpenhaminan kirjastokoulun tutkimukseen.

² Esim. Juha Lehtinen ja Tapani Luotola ovat esittäneet kiinnostavia näkökulmia informaatioyhteiskuntakeskusteluun, ks. esim. heidän artikkelinsa »Informaatioyhteiskunnan tuleminen» (Tiedotustutkimus 8 (1985) 4, 53—70.